Spirit of Bosnia / Duh Bosne
An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

Međureligijska kultura i odnosi u Bosni i Hercegovini

Fra Ivo Marković

Bosna i Hercegovina je susretište kultura, civilizacija i naroda koji su nastali iz religija i koje dominantno oblikuju religije. Zato je BiH zapravo susretište religija. Odnosi među religijama reflektiraju se na sav društveni život BiH. Ako igdje važi maksima Hansa Künga da nema mira među narodima bez mira među religijama, onda je to svakako u BiH. Stoga je krajnje društveno odgovorno uvažiti tu temeljnu religijsku dimenziju BiH, korektno je upoznati i odgovorno se prema njoj odnositi. Procjena stanja međureligijskog dijaloga u nas trebala bi se zasnivati na imperativima tome dijalogu koji proizlaze iz standarda međureligijskih odnosa u suvremenom svijetu i potreba u BiH. Ima razloga i za strah od pesimističke Huntingtonove perspektive clash of civilizations – sukoba civilizacija koja visi nad čovječanstvom poput Damaklova mača. Jer, rat u BiH 1991-1995. u osnovi je bio rat kršćanstva i islama. Iako su Srbi i Hrvati međusobno ratovali, unatoč tome su rat s muslimanima uvelike uzajamno koordinirali. Snagom pozicije na vratima Evrope u bosanski islam slijevaju se sve kontroverze svega islamskoga svijeta i konfrontiraju s isto tako konvergiranim kontroverzama kršćanske civilizacije. Ako se tako složena akumulacija odnosa prepusti stihiji, onda će BiH sve više upadati u kaos u koji je dodatno sustavno guraju mračne fašistoidne nacionalne ideologije, ili pak s druge strane pozitivnim pristupom i sinkronizacijom s globalnim trendovima dijaloga i međureligijskog razumijevanja BiH ima perspektivu igrati važnu ulogu na pozornici našega svijeta i biti novi Jeruzalem koji nadahnjuje, pospješuje i oblikuje suvremene trendove.

Novi poticaji iz religija: kršćanstvo

Naše dominantne religije kršćanstvo (pravoslavlje, katoličanstvo i evangeličko kršćanstvo) i islam (arapski sunitski i iranski šijitski) ušli su u suvremeni svijet iz kolonijalističkog vremena koje je religijsku isključivost dovelo do osvajačkog misionarstva i zaoštrilo međureligijske odnose dotle da se iz te perspektive sukob civilizacija čini posve realnim. Međutim nakon što su te religije bile uvučene u stotine suvremenih sukoba i ratova, kada je postalo očevidno da takvi odnosi guraju naš svijet u katastrofu totalnog uništenja, u tim religijama došlo je do temeljitog, tako reći kopernikanskog obrata u međusobnim odnosima. Kršćanska isključivost zasnivala se na uvjerenju da Bog govori samo u Kristu Isusu što je sve druge religije činilo suvišnim i jedino što je preostajalo jesu misije obraćenja svega svijeta. Iako se čitavu kršćansku povijest takva isključivost više manje osporavala, epohalni lom se dogodio na II. vatikanskom saboru Deklaracijom o odnosu Katoličke crkve prema drugim religijama

Nostra aetate. Danas neki teolozi tvrde da taj dokument saborski oci nikada ne bi izglasali da su znali kakve će posljedice izazvati. Zaokret je napravljen iz same srži kršćanstva: Božje spasenje u Isusu Kristu ne odnosi samo na kršćane, nego je Isus otišao na križ radi svih ljudi. Iz Božje se perspektive grli sve čovječanstvo. Iz te nove uključivosti sada se postavlja pitanje kako Bog govori onima izvan objave i Crkve, a odgovor je: kroz religije. Tako u najkraćem izgleda nacrt posve novoga odnosa ne samo Katoličke crkve, nego svega kršćanstva prema drugim religijama. Pogrom Židova u II. svjetskom ratu toliko je probudio kršćanski svijet da je počeo čistiti nataloženo nepovjerenje staro gotovo 2 tisuće godina. Zaokret odnosa kršćanstva i židovstva je epohalan, a pozitivni rezultati se toliko gomilaju da ih je teško sistematizirati. Židovi se počinju osjećati ne samo prvima, nego i odgovornima za svu abrahamsku ekumenu, istražuju povijesnog Isusa kao jednog od Židova, gledaju na islam kao dio svoje monoteističke baštine. Slični rezultati se počinju pokazivati i u odnosima kršćanstva i islama. Šokantni New York 11. IX. 2001. i Papino famozno predavanje u Regensburgu 12. IX. 2006. potaknuli su slične pozitivne procese s islamom. Unatoč brojnim opterećenjima odnosa islamskog i kršćanskog svijeta koji stvaraju negativnu sliku, u svijetu se događaju tako epohalni procesi da se već sada može naslutiti posve drugačija budućnost svijeta koja ne ostavlja nimalo prostora Huntingonovoj perspektivi.

Islam

Osnovna napetost u islamskom svijetu koja rješava odnose prema drugim religijama odvija se na pristupu čitanju i tumačenju Kurana. S jedne strane je islam koji drži Kuran Božjom riječju koja u doslovnom smislu nadilazi svako vrijeme i vrijedi za sva vremena. To je osnova fundamentalizma kakav je poznat i kršćanskoj tradiciji. Onda primjerice suru 2,191 s rečenicom o odnosu prema nevjernicima „Ubijajte ih gdje ih god susretnete“. ili suru 4,11 o premlaćivanju žena, valja prihvatiti doslovce tako da ostaje samo pitanje izvedbe. Takav opasno radikalni pristup danas zastupa onaj ekstremistički islam kakav je uvelike instaliran u Saudijskoj Arabiji i u talibana, kakav u Bosnu donose vehabije i slični islamski radikalisti. Taj fanatični islam danas je na udaru svih duhovnih ljudi, osobito u islamskom svijetu. Onaj drugi daleko dominantniji islam drži da je objava dana Muhamedu izrečena u promjenljivim povijesnim okolnostima koje ne vrijede za sva vremena. Kuran sadrži otprilike 10% sadržaja koji vrijedi za sva vremena: monoteizam, molitva, ljudsko dostojanstvo, pravda i društvena odgovornost. Ostalo je sve povijesno uvjetovano. Islamski teolozi, intelektualci, sav duhovan islamski svijet diljem svijeta nadahnjuje se Božjom porukom koju iščitava svjedočkom islamskom predanošću Bogu i odgovornim naporom duha i uma kao najvećim Božjim darom, a ne fanatičnim bijegom u magijsku stihiju u kakvu upadaju islamski teroristi koji blate i pomračuju islam kao jedan od predivnih duhovnih darova svijetu kakve su u osnovi sve religije. Iz takve perspektive jasno se otkrivaju okolnosti u kojima su izrečene navedene tvrdnje nespojive s duhom islama, slično kakve se nalaze i u Bibliji kada govori o Bogu ratniku koji ubija.
U BiH vjerojatno nema više od par postotaka talibanskih fanatika, ali oni ostavljaju toliko pomutnje da iznenađuje zašto se sami bosanski muslimani ne obračunaju s njima. Totalno pokrivanje žena koje ih pretvara u spodobe i degradira ih ispod svakog ljudskog dostojanstva nema nikakve veze s islamom i protivi se najosnovnijim postavkama te religije. Ljudsko lice je najsvetiji dio čovjeka kao relacijskog bića kojim osoba govori, priopćuje cjelinu sebe i ugrađuje se u ljudsku zajednicu. Prekriti čovjeku

lice okrutan je i ponižavajući čin koji zabranjuje sve kulturno i duhovno čovječanstvo i gdje se to događa upućuje na društveno opasnu ideologiju u kojoj se može dogoditi i terorizam. Zato iznenađuje da sami bosanski muslimani s vrhom Islamske zajednice i svojim intelektualcima ne zatraže zakonsku zabranu takve degradacije ljudi. Kada susretnem takvu ženu stidim se kao vjernik jer me vjera povezuje sa svim ljudima bilo koje religije i jer ne mogu shvatiti da se u ime Boga može tako ponižavati ljudska bića. Nasilje koje je posve nespojivo s religijom pojavljuje se samo tamo gdje je religija izvitoperena u svoju suprotnost.

Dijalog nema alternative

Postojeće religijske strukture kršćanstva i islama nastale su uglavnom u davno prošlim vremenima i pred te religije postavljaju zahtjevne reformske zadatke koje uglavnom ne mogu prebroditi. Katolička se crkva pokušala reformirati II. vatikanskim saborom, ali očito nije uspjela, trome restauratorske tendencije su pobijedile dok ne izumru. Islamski diktatori drže većinu islamskog svijeta u ropstvu i teško će ići osvajanje slobode arapskim proljećem od onih koji će s islamom vjerojatno još dugo držati ljude u pokornosti. Brojne su kontroverze između islamskog i kršćanskog svijeta koje dijalogom valja premošćivati. Kršćanska civilizacija je iz religijske isključivosti preko Francuske revolucije došla do načela slobode i jednakosti utkanim u ljudskim pravima na kojima zasniva izgradnju demokratskog društva. Islamske zemlje s islamom kao državnom religijom pretvaraju islam u državnu ideologiju i toleriraju druge religije kao drugorazredne. Oko 200 miliona kršćana u islamskim zemljama danas su zapravo najugroženija religijska skupina na svijetu. Dijalog nema alternative. Ono što suvremene religije ne uviđaju jest da im je međureligijski kontekst glavni prostor i ambijent u kojemu žive. Bez dijaloga i uzajamne inkulturacije ne mogu sebe odrediti, niti vršiti svoju misiju, niti uopće (pre)živjeti.
To je perspektiva iz koje valja promatrati stanje međuvjerskog dijaloga u BiH. S jedne strane BiH u ropstvu drže nacionalističke ideologije smrti koje tvrde da BiH kao multi-religijska i multinacionalna zemlja ne može opstati. Porazno bi bilo za sve pozitivne procese u svijetu da takve retrogradne ideologije pobijede. Te ideologije obilato pretvaraju religije u nacionalne religioznosti, troše ih i guše. Nažalost većina klera u svim religijama bezdušno je upala u tu nacionalnu religioznost. Protiv te fašistoidne tmine u kontekstu posve drugačijih svjetskih trendova brojni ljudi u BiH osjećaju poziv da nešto poduzmu. Valja se prisjetiti stotina inicijativa žena i muškaraca diljem BiH koji su nevjerojatan entuzijazam uložili u projekte koji BiH vraćaju njezino izvorno pozitivno lice s tragovima sjećanja na patnju iz koje je nastalo. Također brojni su ljudi došli izvana pomoći takvoj Bosni. Zanimljivo da je među tim projektima izrazito visok broj onih koji se bave međureligijskim razumijevanjem. Takvi se pothvati još sustavno ne istražuju, a valjalo bi ih samo popisati. U ovakvoj BiH ne vide se oni koji vode djecu u posjete drugim religijskim zajednicama, koji dovode u susrete stotine mladih iz raznih religija i nacija, susreti učitelja, liječnika, svih zvanja na ljudima. Sigurnosne strukture zločinca i diktatora Slobodan Miloševića nisu obratile pozornost na rad religija s mladima iz čega je nastao pokret Otpor koji ga je došao glave. Valja očekivati da se u BiH akumuliralo dostatno kritične mase koja bi mogla eksplodirati u neko proljeće koje će pomesti ovaj fašistički smrad koji truje BiH već 20 godina. Raste nova generacija mladih ljudi oblikovana internetom, koja komunicira masovnim društvenim medijima poput Facebooka i koja se temeljito razlikuje od roditelja zaglupljenih jednosmjernom televizijom. Broj studentica teologije u svim religijama gotovo je

jednak broju studenata. Nastaje dakle novi svijet od kojega valja očekivati da uskoro počne izlaziti na političku pozornicu.

Nedoraslo Međureligijsko vijeće

Postoji neki nepisani konsenzus da BiH nema sreće s religijskim vođama. Nesreća je upravo u tome što oni žele biti autoritarni vođe a ne prosvijećeni lideri. Vođe, poglavari, su patrijarhalni arhetipovi oca prošlih despotskih vremena kojima treba poslušni narod. Njih je vrijeme očito pregazilo i ne vide da poslušnost više nije krepost nego je to sada sposobnost za slobodu, kreativnost, liderstvo. Možemo li zamisliti da naši biskupi, episkopi, reisi organiziraju seminar o kršćanskom, odnosno islamskom liderstvu, o poslušnosti i pokornosti da. Oni sami nisu zreli i nisu mogli organizirati međureligijsko vijeće, na to su ih praktički prisilili međunarodni čimbenici. Zato nasilu i funkcionira. Odnosi u Međureligijskom vijeću su slični odnosima među nacionalnim strankama: oni su neprijatelji, isključivi, ne vole se, i samo mogu surađivati da uzajamno osiguraju zatvorenost svoje zajednice. Zato ne vole civilno društvo koje razvija bazičnu međureligijsku kulturu. Nezamislivo je da Međureligijsko vijeće primjerice počne neku koordinaciju djelovanja civilnog društva, da ga imalo doživi kao svoje, da pozove zbor Pontanimu na neki svoj susret upravo jer Pontanima živi viziju koja iz Bosne zdravim duhom Bosne nadahnjuje sav suvremeni svijet. Takvo međureligijsko vijeće događaji samo mogu zatrpati, trebat će još dugo da u našim religijama dođu u prvi plan kreativni lideri koji će osjećati trenutak i pokretati život a ne držati ga u mraku prošlosti.

Mostar tužna paradigma međureligijskih odnosa u BiH

Dojam je posjetitelju da je Mostar najtužnija paradigma međureligijskih odnosa u BiH, a ostala BiH je tužna. Nad Mostarom nasilno dominira toranj franjevačke crkve neodmjereno i neukusno izdignut nad gradom. Taj bi toranj trebao biti jedan od znakova koji upućuje ljude na Boga i zadnji smisao života, a gledajući taj toranj, ta na Boga upućena misao neće pasti na pamet ni njegovim graditeljima, a kamoli onima kojima je poruka tornja upućena da znaju čija je ovo zemlja i čiji je Bog pravi. I još k tome iz istih pobuda nad gradom se izdiže golemi, noću nametljivo osvijetljeni križ s istom porukom za koji je dostatan komentar dobroćudnog Muje iz bosanskog vica koji na pitanje što misli o tome križu kaže da je taj križ veliki plus za Mostar. Kada dođem u Mostar i pogledam u taj toranj i križ nad Mostarom, zastidim se kao kršćanin i vjernik. Nemam cilj praviti ravnotežu računajući na tromost ljudskoga duha, ali u ovaj katolički religijski krajolik uklapaju se minareti džamije u Bijelom Polju pred Mostarom s dva minareta koji su jednako arhitektonsko nasilje nad krajolikom kao i toranj franjevačke crkve, te još s po dva šerefeta, a treba samo jedan, ne za molitvu nego za poruku kršćanima čije je to mjesto i čiji je Bog pravi. Srušena srpska pravoslavna crkva nad Mostarom upućuje na nemoć u ratu nadmoćnijih Srba koji su u ratu 1992-1995. srušili više do tisući džamija i katoličkih crkava među kojima i one koje spadaju u svjetsku kulturnu baštinu.

Zato je Mostar najtužnija paradigma međureligijskih odnosa u BiH, a ostala BiH je tužna jer je puna religijskih objekata koji ne upućuju na Boga, nego međaše-menjiče prostor i poručuju onima drugima da nisu ovdje dobrodošli jer taj teritorij pripada onima koji su udarili međaš-menjik. Crkva u Kiseljaku, džamija na Kobiljoj glavi

između Vogošće i Sarajeva samo su mali primjeri BiH unagrđene nečim što bi trebalo upućivati na Sveto i klanjati se Svetom. Uz mostarski toranj i križ svakako valja spomenuti brojne nakon rata izgrađene džamije po BiH koje su po vrlo stručnoj procjeni nasilje nad prirodnim okolišem i arhitektonskom tradicijom BiH. HVO je gotovo sva Hrvatima katolicima naseljena područja u BiH koja graniče s muslimanima ogradio križevima koji su okrenuti muslimanskim teritorijima s porukom posve nekompatibilnom s događajem križa kojim Bog u vjeri kršćana grli sve čovječanstvo.

(AutorjeprofesorFranjevačke teologije u Sarajevu)

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.